

JOSEP RIUS-CAMPS, L'HOME I L'OBRA

Joan FERRER

1. La primera imatge que en tinc —deu ser de l'any 1979— és la d'un home alt i ceapat, de figura molt ben plantada, amb una barba retallada. Tenia si fa no fa l'edat del meu pare. Aleshores eren quaranta-sis. Jo ja fa uns quants anys que els he deixats enrere. S'expressava amb una fonètica catalana preciosa. Ja se li veia que tenia un no sé què de professor diferent: parlava amb pasió, sense apunts a classe, acompanyat d'una edició del Nou Testament en grec d'Aland absolutament pintada de colors. En realitat era un professor i un artista. Mai no m'he trobat amb un home tan creatiu com ell. Els ulls sempre li espurnejaven de vivor: era com si estigués contemplant la projecció d'una pel·lícula d'una realitat que ell veia darrere els textos que ens comentava i que després era capaç d'escriure en bells llibres.

Al cap de poc ens vam fer molt amics. Quan els nostres fills eren petits venia a casa a Pineda i hi passàvem unes llargues vetllades. Després de dinar o de sopar —quan els petits ja eren al llit— ens explicava bells records de la seva infantesa, en una casa plena de nens i nenes. Eren dotze germans.

2. En Josep Rius i Camps és conegut en el món científic com el professor Rius-Camps. Va ser el primer català que va unir els seus dos cognoms amb un guionet —perquè «no hi ha Rius sense Camps»— en la seva bibliografia científica. Per als amics sempre ha estat en Pep.

Va néixer a Esparreguera el 15 de juny de l'any 1933. Aquells temps de la Segona República feien imaginar moltes coses bones per a un país com ara Catalunya. L'any anterior, Pompeu Fabra havia publicat el seu gran *Diccionari general de la llengua catalana*. Amb això culminava l'obra de normalització científica del català, una llengua sense Estat, desamparada de gairebé tothom. La nostra llengua ja era infinitament apta per a expressar-ho tot, com les altres grans llengües d'Europa. Els llibres científics d'en Josep Rius-Camps ho han demostrat a bastament. Aquells temps de bons presagis per a Catalunya, però, van durar molt poc.

El pare d'en Pep era un gran ebenista que va treballar en la construcció i decoració del monestir de Montserrat. La mare era mestra, però no exercia. Això va fer que ella es cuidés de l'educació dels seus fills i que els preparés per a l'ingrés al batxillerat i el primer curs per lliure. En Pep anava amb els seus dos germans més grans. Ell era el tercer de la colla i tots tres estudiaven el mateix. Va fer el segon any del batxillerat en l'institut Balma i el tercer en el Milà i Fontanals. Aleshores la nombrosa família Rius i Camps ja s'havia traslladat a Barcelona. Tot va anar bé en els estudis fins al tercer curs, en què el van suspendre. De fet era potser massa petit: anava en realitat dos cursos endavant respecte dels nois de la seva edat.

De petit havia dit que volia ser capellà. Els pares van pensar que si l'enviaven al Seminari Menor de la Conreria potser podria recuperar els estudis. I així va ser. Allí de seguida va trobar el ritme d'estudi. Jo sempre he pensat que en Pep Rius era un home superdotat: amb una intel·ligència prodigiosa de caràcter intuïtiu i creatiu, força renyida amb la memorització i repetició de les coses que els altres ja han dit o escrit. Hi ha molt poca gent que ho sàpiga, però les fotografies artístiques pròpies que té emmarcades a casa seva a Sant Pere de Reixac —on viu fent de rector i ermità alhora des del 1976— i el seu jardí prodigios són obres d'una força artística impressionant. El que és conegut de la personalitat d'en Josep Rius-Camps són els seus llibres de patrologia i de Sagrada Escripura. Ja ens vagarà de dir-ne coses en aquestes pàgines.

En aquella casa prodigiosa de la Conreria va aprendre llatí i grec. Fins i tot va arribar a compondre poemes en llatí, ajudant-se del diccionari de Raimundo de Miguel. A Tiana hi féu els estudis d'Humanitats (1945-1950). Després passà a estudiar Filosofia al Seminari Conciliar de Barcelona (1950-1953) i tot seguit Teologia durant quatre cursos (1953-1957). El 21 de setembre de 1957 va rebre l'ordenació de prevere per la imposició de les mans del bisbe Dr. Gregorio Modrego. (Aquell senyor que signava «arzobispo-obispo», de manera que la gent tendia a dir «Modrego-Drego», però això ja seria una altra història.)

Dos dels seus companys van ser enviats pel bisbe a ampliar estudis a Roma i a Salamanca. En Pep va demanar al bisbe permís per a poder-hi anar, però el bon home li va respondre que ja no tenia diners per a enviar-hi ningú més. En Pep li va dir que si li donava llicència per anar-hi, ell mateix ja s'ho pagaria. I així va ser. Va poder aplegar 30.000 pessetes d'aleshores, que li van permetre de fer-se la vida i pagar-se els estudis a Roma, a la Pontifícia Universitat Gregoriana (1957-1959). Allí va obtenir la llicenciatura en Teologia (1959).

Torna a Barcelona i el bisbe l'envia a fer de professor del Seminari Menor de la Conreria (1959-1960). En aquell context va inventar una mena de curs Assímil que facilités l'aprenentatge del llatí al nois que estudiaven en aquella casa. Mentrestant comença a investigar sobre l'obra de sant

Tomàs d'Aquino. Es fixa en el tema del pecat original en el pensament d'aquell teòleg genial i fa un buidatge de tota la seva obra. La idea era partir d'una lectura pròpia de l'obra original. Fa infinites cèdules sobre el tema i les passa a màquina.

En aquest context, el carismàtic Dr. Isidre Gomà li suggereix que es dediqui als estudis de Teologia Oriental. El bisbe li proposa de tornar a Roma a estudiar al Pontifici Institut Oriental de Roma. Li ofereix tres anys amb sou. El sou no va arribar mai i els tres anys es van convertir en onze.

A Roma fa els cursos de doctorat a la Pontificia Universitat Gregoriana (1960-1961) i la llicenciatura en Teologia Oriental al Pontifici Institut Oriental de Roma (1960-1963). Això l'obligà a deixar el mestratge del P. William A. Van Roo, S.J. (autor de *Grace and Original Justice according to St. Thomas* [1955]) per poder fer una tesi amb un expert en Teologia oriental, en aquest cas el P. Antonio Orbe S.J., gran erudit nascut l'any 1917, que va morir l'any 2003, i que ha estat considerat com el millor estudiós dels gnòstics de tots els temps. Josep Rius-Camps demana al P. Orbe que li suggereixi algun autor oriental de la talla de sant Tomàs. Orbe li proposa que faci una tesi doctoral sobre Orígenes d'Alexandria (ca. 185-251 dC). Orígenes en els estudis d'aleshores era un autor que en els manuals d'història de l'Església apareixia sovint en lletra petita i que, per tant, no calia estudiar. Orbe li fa una recomanació fonamental: «No llegeixi autoritats: vagi de dret al text original grec.» En aquests anys en Pep viu al col·legi «Russicum», on té ocasió d'estudiar la llengua de la casa. Mentrestant calia fer fotografiar les obres d'Orígenes —aleshores no hi havia fotocòpies—, en edicions del segle XIX, les úniques que hi havia a l'abast. Calia també aprendre el grec de l'Alexandrí, que no era pas fàcil. Tot fent els estudis de teologia oriental comença a llegir els grans comentaris i tractats del mestre d'Alexandria i a fer-ne fitxes.

Es produeix un fet curiós: en el taulell d'anuncis de l'Institut Oriental apareixen les convocatòries de beques de la Fundació Alexander von Humboldt. Les bases diuen que tenen preferència els estudiosos que ja tinguin el títol de doctor, però, Rius-Camps prova sort. L'encarregat de seleccionar els candidats era un capellà de l'Ambaixada d'Alemanya. L'home li fa una llarga entrevista en què li demana mil detalls sobre els seus estudis d'Orígenes. D'una manera sorprenent li atorguen aquesta important beca. Quan ja ha fet la petició de la beca Humboldt, aprofitant una estada del bisbe Modrego a Roma, li demana autorització per a poder anar a Alemanya en l'eventualitat que li concedessin la beca. El bisbe, sense cap alegria per part seva, li signa el paper. En Pep, per si de cas, es fa fer una fotografia del permís i se la guarda. Abans de l'estiu li arriba un sobre de la Fundació Humboldt. Va tenir la intuïció que la resposta que hi havia en el sobre era afirmativa. I així va ser. Entre els anys 1963-1966 va ser becari de l'Alexander von Humboldt-Stiftung per a la recerca científica en el marc del «Seminar für Alte Kirchengeschichte» de la Katholisch-Theolo-

gische Fakultät de la Universitat de Münster. Mentre és a Alemanya aconseguix fer un invent que li permet de treballar amb dues màquines d'escriure: una amb teclat llatí i una altra amb teclat grec amb tota mena de signes imprescindibles per a la crítica textual. El carro pot passar de l'una a l'altra, sense que es mogui el conjunt de les sis còpies del text original de la tesi que cal presentar. En Pep sempre ha aconseguit compondre els seus llibres en el cap, de manera que ja li surten amb una redacció perfecta quan passen al paper. Les generacions joves, acostumades als processadors de textos dels ordinadors, que permeten de corregir sense cap mena de problema, no es poden ni imaginar el que suposava escriure sense poder tornar mai enrere per corregir una frase que no t'havia sortit bé. I quan s'havia d'escriure en dos alfabetos distints, la cosa es complicava fins a l'infinit. La tesi arribà a bon port l'any 1968 i li permeté d'obtenir el doctorat en Ciències Eclesiàstiques Orientals pel Pontifici Institut Oriental de Roma. El títol de doctor li va ser convalidat («Nostrifizierung») pel títol de doctor de la Katholisch-Theologische Fakultät de la Universitat de Münster (3.07.1968), de manera que adquiria validesa oficial a la República Federal d'Alemanya.

Mentrestant es va fundar la Facultat de Teologia de Barcelona (Secció sant Pacià) i en Josep Rius-Camps en va ser nomenat professor de Teologia Oriental (1967-1969). És reclamat a Alemanya i passa a ser professor assistent de la càtedra d'Història de l'Església Antiga i Patrologia de la Universitat de Münster (1969-1971). El seu mentor és el catedràtic Bernhard Kötting. El futur a Alemanya era prometedor: tenia un bon sou, vivia en una casa d'una família on era ben tractat i ben aviat hauria pogut obtenir una habilitació per a esdevenir professor en alguna universitat alemanya. Aquest era el desig del seu mestre, el professor Kötting, que, a Münster, li anava delegant responsabilitats acadèmiques cada vegada més importants.

Mentre a Alemanya se li anaven obrint unes perspectives acadèmiques afortunades, a Barcelona se'n van oblidar. Va desaparèixer de la gallofa i sembla que es pensaven que havia plegat.

Aleshores va arribar un dels moments crucials de la seva vida: havia de fer carrera acadèmica —que prometia ser molt brillant— a Alemanya, amb el reconeixement acadèmic i econòmic que comportava o bé havia de tornar a casa? La decisió no era pas fàcil. Al final optà per deixar aquell país que l'havia tractat tan bé i tornà a Catalunya. Hi devia entrar el pes de l'amor pel país i per l'Església d'aquí, per la nostra llengua, per la proximitat amb la seva llarga família... A Alemanya, des que se'n va anar, no hi ha tornat. Li'n queda el record d'una formació impressionant i d'uns temps de joventut curulls d'idees i d'il·lusions.

A Barcelona, els responsables de la Facultat de Teologia d'aleshores —els doctors Pere Tena i Ramon Torrella— el van rebre amb molt d'afecte. El savi Mn. Josep Maria Rovira Belloso li va oferir que es partissin l'explicació del

tractat sobre Déu u i tri, que tenia encomanat d'explicar als alumnes dels cursos ordinaris de la Facultat de Teologia de Barcelona, a la secció de sant Pacià, a la seu del Seminari Conciliar de Barcelona, al carrer Diputació. Allí va ser nomenat professor adjunt (1971), professor agregat (1973) i professor ordinari (1978-2002). Hi va fundar i dirigir el Seminari de Teologia dels Escriptors Pre-nicencs (des de 1982). A partir de l'any 2003 va rebre el reconeixement de professor emèrit de la Facultat de Teologia de Catalunya.

3. Josep Rius-Camps ha estat també professor invitat de Patrologia Oriental en el Pontifici Institut Oriental de Roma (1970-1979), professor invitat de Patrologia Grega a l'Institut Patrístic Augustinianum de Roma (1971-1979). És membre de moltes societats científiques: Associació de Teòlegs Catalans, Associació Bíblica de Catalunya, Asociación Bíblica Española, equip de recerca «Lectura del Nuevo Testamento», Fundació Bíblica Catalana i Studiorum Novi Testamenti Societas. Una de les tasques científiques més importants que ha fet en el marc de la Facultat de Teologia ha estat dotar la institució d'un instrument d'expressió i recerca científica, fonamentalment en llengua catalana: la *Revista Catalana de Teologia*. Rius-Camps la va dirigir des de la fundació (1975) fins a l'any 2008.

4. Els cinc grans temes que han ocupat la vida científica del professor Rius-Camps han estat: *a)* l'obra d'Orígenes d'Alexandria; *b)* les Pseudoclementines; *c)* les cartes d'Ignasi d'Antioquia; *d)* la traducció del Nou Testament; *e)* la doble obra de Lluc (Evangeli i Fets dels Apòstols); *f)* l'Evangeli segons Marc.

5. L'anàlisi i traducció de l'obra d'Orígenes d'Alexandria ha estat la primera —cronològicament— de les grans columnes que han bastit el gran edifici científic que al llarg dels anys ha anat elaborant el professor Rius-Camps. Ha dedicat a l'Alexandrí les obres següents: *El dinamismo trinitario en la divinización de los seres racionales según Orígenes* (Orientalia Christiana Analecta 188), Roma: Pontificium Institutum Orientalium Studiorum 1970, XV + 512 pp.; *El Peri Archon d'Orígenes. Radiografía del primer tractat de teologia dogmàtico-sapiencial*, Barcelona: Facultat de Teologia de Barcelona 1985, 87 pp.; *Orígenes. Tractat sobre els Principis* (Col·lecció de textos filosòfics 49), Introducció i edició a cura de J. R.-C., Barcelona: Laia 1988, 438 pp.; *Orígenes. Tractat dels Principis*. Introducció, text revisat, traducció i notes de J. R.-C., 2 vols., Barcelona: Fundació Bernat Metge 1998, 279 + 215 pàgines dobles (text grec i llatí en pàgines paral·leles amb la mateixa numeració); *Orígenes. Comentari al Càntic dels Càntics* (Clàssics del Cristianisme 98), Introducció i traducció de J. R.-C., Barcelona: Proa 2004, 326 pp.

La tesi doctoral defensada en el Pontifici Institut Oriental de Roma el mes de febrer de l'any 1968, sota la direcció del P. Antonio Orbe, va ser notablement ampliada fins a convertir-se en *El dinamismo trinitario*. És un estudi que encara avui deixa admirat per l'agudesia intel·lectual i la solidesa de l'edifici construït a propòsit del sistema teològic d'Orígenes. Allí es considera la Trinitat santa en el seu desplaçament dinàmic vers el món amb vista a la divinització progressiva de la creatura, segons la revelació progressiva del Misteri ocult des de l'eternitat i revelat per Jesucrist en el moment en què ha fet irrupció la plenitud dels temps. El llibre analitza el complex sistema teològic de l'Alexandrí; hi descobreix que hi ha un component pneumàtic (espiritual) que es troba a la base de la divinitat i que aquest s'integra amb el component lògic (racional i sapiencial) del Fill de Déu. D'aquesta manera, a través d'un viatge molt complex a l'interior de les obres d'Orígenes es va explicant el procés que condueix els éssers racionals a l'estat sublim de «déus» i «espirituals». El pensament de l'Alexandrí presenta molts de punts foscos i el treball que féu Rius-Camps és veritablement titànic. Pacientment va mostrant com cada persona divina imprimeix les seves característiques personals en l'obra comuna: l'activitat principal del Pare consisteix a donar l'«ésser», el ministeri primordial del Fill qualifica aquest ésser «racionalment», i la gràcia de l'Esperit confereix als dignes el do d'«ésser sant». A partir d'aquesta «gràcia» subministrada per l'Esperit, el Fill imparteix les seves «formes sapiencials» a la creatura i el Pare va actuant progressivament tot el que connota «ésser», de manera que la creatura racional assoleixi la «semblança» perfecta. El plantejament és molt complex, però l'esforç de seguir-lo causa una immensa satisfacció intel·lectual.

La segona gran aportació a la comprensió de l'Alexandrí per part de Rius-Camps és dedicada a l'edició, estudi i traducció del text del *Peri Archôn*, el *Tractat sobre els Principis*, que sols s'ha conservat en llatí en la traducció tendenciosa de Rufí i en dos grans extractes grecs que en conté la *Filocàlia*. De la traducció literal que en féu Jeroni, sols s'han conservat els extractes que envià a Avit. El treball de Rius-Camps demostra que l'obra actual és el resultat de la sedimentació de diversos estrats en la composició del tractat, fruit del treball del mateix Orígenes, que anava aprofundint en els temes plantejats en el seu ensenyament. La proposta de Rius-Camps resultat de la seva recerca sobre l'estratificació del *Peri Archôn* és la següent:

<i>Llibre</i>	<i>cap. art.</i>	<i>Primer estrat: Cicle dogmàtic</i>	<i>Segon estrat: Cicle sapiencial</i>	<i>Tercer estrat: Qüestions obertes</i>	<i>Quart estrat: Cicle filosòfic</i>
I	Prefaci I	Prefaci II			
	1,1-9		Sobre Déu		
	2,1-13		Sobre Crist		
	3,1-4		Sobre l'Esperit Sant		
	3,5-8a		<i>De trinitate</i> (apèndix)		
	3,8b- 4,2			<i>De negligentia</i> (digressió)	
	4,3-5		<i>De trinitate</i> (apèndix)		
	5,1-5		Sobre les naturaleses racionals		
	6,1-4			Sobre l'inici i la fi	
	7,1-4a		Sobre les naturaleses racionals (<i>De sole, etc.</i>)		
	7,4b [-5a]			Sobre la preexistència (amplific.)	
	7,5		Sobre les naturaleses racionals (<i>De sole, etc.</i>)		
	8,1-4		Sobre les naturaleses racionals (<i>De angelis</i>)		
II	1,1ab		Sobre el món		
	1,1c-2			<i>De ordinatione mundi</i> (amplific.)	
	1,3a		Sobre el món		

	1,4-2,2			Sobre la naturalesa corpòria	
	3,1		Sobre el món		
	3,2-3			Sobre la naturalesa corpòria	
	3,4-6		Sobre el món		
	3,7			Sobre la naturalesa corpòria	
	4,1-5,4	Sobre Déu Pare			
	6,1-2	Sobre l'encarnació del Salvador			
	6,3-6			<i>De anima Christi</i> (amplificació)	
	6,7	Sobre l'encarnació del Salvador			
	7,1-4	Sobre l'Esperit Sant			
	8,1-2a	<i>De anima</i> (definició)			
	8,2b-5			<i>De anima</i> (amplificació)	
	9,1-8			Sobre l'inici	
	10,1-3	Sobre la resurrecció			
	10,4-8	Sobre els càstigs			
	11,1-7	Sobre les promeses			
III	1,1-21	<i>Sobre el lliure albir</i>			
	1,22-23			<i>De praesistentia</i> (amplificació)	
	1,24	Sobre el lliure albir			

	2,1-3,4	Sobre les potències contràries			
	3,5-6			<i>De praesistentia</i> (amplificació)	
	4,1-5			Sobre les diverses ànimes	
	5,1-3	Sobre el món			
	5,4-5			<i>De dejectione mundi</i> (amplif.)	
	5,6-8	Sobre el món			
	6,1-9			Sobre la fi	
IV	1,1-7	Sobre la inspiració de l'Escriptura			
	2,1-3,14	Sobre la interpretació de l'Escriptura			
	3,15		<i>De incorporeo</i> (dig.)		
	4,1-2				<i>De paternitate dei</i>
	4,3-5a				<i>De incarnatione filii dei</i>
	4,5b				<i>De participio Spiritus Sancti</i>
	4,5c-8				<i>De mundi ratione</i>
	4,9-10				<i>De rationalibus naturis</i>

El *cicle dogmàtic* és una resposta antimarcionita: una refutació metòdica dels pressupostos o teologúmens principals dels gnòstics valentinians i marcionites prenent com a base l'Escriptura amb el suport de la raó. El tractat va ser reestructurat quan l'autor hi incorporà el cicle sapiencial amb la voluntat d'harmonitzar dues concepcions que eren irreductibles: la que partia del concepte de *Lógos* / Verb o Paraula, suport del Món intel·ligible i transcendent, i la que

recolza en el concepte de *Pneûma / Esperit*, principi dinàmic d'immanència. Les *qüestions obertes* és una complementació dels dos cicles anteriors: l'Alexandrí inserí en la seva gran obra teològica un reguitzell de qüestions proposades a tall d'hipòtesi. L'origen cal cercar-lo en la discussió que mantenia amb els gnòstics pel que fa a la defensa a ultrança del lliure albir. El darrer estrat redaccional és una reconsideració final en què reprèn una sèrie de temes que havia deixat de banda o que havia tractat incidentalment. En primer lloc tracta del Pare, del Fill i de l'Esperit Sant; tot seguit desenvolupa una sèrie de qüestions relatives al món i, finalment, s'ocupa de les naturaleses racionals.

El treball realitzat —d'edició, traducció, estudi i anàlisi literària i teològica interna del text— per Rius-Camps sobre aquesta obra cabdal en la història del pensament teològic cristià anterior al concili de Nicea ha estat absolutament titànic. Aquests llibres sols ja justificarien el treball acadèmic d'una vida de professor.

6. Durant la seva estada a Münster amb el professor Kötting, Josep Rius-Camps va rebre l'encàrrec de representar el catedràtic en un seminari conjunt que es va fer entre catòlics i luterans de les dues Facultats de Teologia, catòlica i evangèlica. El seminari va ser motivat per les publicacions recents de G. Strecker, *Das Judenchristentum in den Pseudoklementinen*, Berlin 1958, de les *Homilies pseudoclementines* (edició de B. Rehm, J. Irmscher i F. Paschke, Berlín 1969) i dels *Reconeixements* en la traducció de Rufí (a càrrec de B. Rehm i F. Paschke, Berlín 1965). Rius preparà unes concordances del text a partir d'un sistema de fotografies que havia ideat, de manera que va poder avançar ràpidament en l'estudi d'aquests escrits que circulaven sota el nom de Climent de Roma i que cal datar durant el primer terç del segle III. El gran estudi de Rius-Camps sobre aquesta obra («Las Pseudoclementinas. Bases filológicas para una nueva interpretación») es va publicar en el primer número de la *Revista Catalana de Teologia* 1 (1976) 79-158, que Josep Rius-Camps acabava de fundar i que va dirigir fins fa molt poc.

Les relacions entre els diversos textos és extremament complexa, atès que han estat transmiseses d'una manera fragmentària i en traduccions a diverses llengües. Rius-Camps va sotmetre el text a una complexa anàlisi literària que li permeté d'arribar a la conclusió que l'obra té com a punt de partença uns *Periodoi Petrou* originaris (O), que van ser interpolats (O¹) i a partir d'aquesta versió se'n va fer una refosa ortodoxa (R), d'on va partir la primera traducció llatina de Rufí (Rlat¹), que després va ser retocada (Rlat²). La recensió O¹ va ser parcialment refosa (O²) i aleshores es van produir diverses influències entre la traducció de Rufí (Rlat¹) i les dues traduccions siríaqües parcials (Rsir, Hsir) i la refosa ebionita (H). L'anàlisi és molt complexa, però permet a l'autor d'arribar a formular la hipòtesi que l'escrit original de les Clementines (O) s'ha de situar entre Bardesanes († ca. 220) i l'exili d'Orígenes a Cesarea (231) i que l'autor és un deixeble de Bardesanes de gran volada, que disfressa la figura del

seu mestre amb el nom de Pere en l'obra que compilà a partir dels textos en siríac del savi Bardesanes i que ell havia traduït al grec.

L'estudi aportà una visió molt original que permet desencallar un problema de caràcter literari i textual irresolt. El professor Kötting va proposar a Rius-Camps que preparés la seva habilitació com a professor de patristica a Alemanya a partir d'aquesta recerca sobre les Pseudoclementines que, finalment, va ser publicat a Catalunya.

7. Va ser Juan Mateos, aleshores professor al Pontifici Institut Oriental de Roma, qui va suggerir a Josep Rius-Camps que investigués sobre l'obra del bisbe Ignasi d'Antioquia. Rius-Camps hi dedicà dos llibres, a més de diversos articles científics: *The four authentic Letters of Ignatius the Martyr* (Orientalia Christiana Analecta 213 = XPICTIANICMOC 2), Roma: Pontificium Institutum Orientalium Studiorum 1980, 413 pp. i *Ignasi d'Antioquia. Cartes*. 2 vols., Barcelona: Fundació Bernat Metge 2001, 263 pàgines (amb doble numeració idèntica per al text grec i el català) i 305 pp. (també amb doble numeració).

L'obra epistolar del bisbe de Síria Ignasi presenta un problema textual molt complex. Hi ha una recensió llarga de 13 cartes, 6 de les quals presenten un text molt ampliat respecte de les cartes del mateix nom de la recensió mitjana. La recensió mitjana conté 7 cartes i la curta o curetoniana constava de tres cartes en siríac. En esquema:

Rec. llarga	Recensió mitjana	Ignasi als de Magnèsia Ignasi als de Tral·les Ignasi als de Filadèlfia Ignasi als d'Esmirna	Rec. curta
		Ignasi a Policarp Ignasi als d'Efes Ignasi als de Roma	
		Maria de Cassabola a Ignasi Ignasi a Maria de Cassabola Ignasi als de Tars Ignasi als de Filips Ignasi als d'Antioquia Ignasi a Heró, el diaca	

Després d'unes disputes de segles s'arribà al consens que les úniques cartes autèntiques d'Ignasi eren les set de la recensió mitjana: quatre escrites des d'Esmirna i tres des de Troas. Rius-Camps després d'estudiar detingudament el text arribà a la conclusió que només eren autèntiques les quatre cartes que el presoner Ignasi dictà mentre era a la presó d'Esmirna, i que bona part dels

materials utilitzats per a la composició de les cartes escrites suposadament des de Troas procedien, per divisió o desdoblament, de tres de les quatre cartes originals (Magnèsia, Tral·les i Efes). Sols la carta als de Roma no va ser refosa per un autor de l'Àsia Menor de la segona meitat del segle III, responsable del conjunt de les set cartes de la recensió mitjana. D'altra banda, l'ordre de les cartes habitual ha estat el que ofería Eusebi en la seva *Història eclesiàstica*: primer les tres lletres escrites des de la presó d'Esmirna i, després, les enviades des de Troas. Aquesta ordenació, tanmateix, no és la que es troba ni en els manuscrits ni en les versions, de manera que cal suposar que l'ordre en què cal disposar el text és el que es desprèn de la nota inclosa en la Carta de Policarp als filipencs: Esmirna, Policarp, Efes, Magnèsia, Tral·les i Filadèlfia. La Carta als romans no figurava en la compilació atribuïda a Policarp. Aquesta carta és l'única del conjunt ignasià exempta d'interpolacions. En la seva edició Rius-Camps reconstrueix la forma original de Magnèsia, Tral·les i Efes a partir dels materials que serviren de base per a la redacció de sis de les set cartes que constitueixen l'anomenada recensió mitjana. Les cartes a Esmirna, Policarp i Filadèlfia cal considerar-les espúries.

El treball realitzat és ingent: l'anàlisi literària és aclaparadora i el comentari teològic de les cartes autèntiques reconstruïdes és d'una força extraordinària. La versió catalana de la traducció del text del bisbe Ignasi és, com sempre, d'una gran bellesa.

8. Josep Rius-Camps va ser membre fundador a Roma de l'equip de recerca «Lectura del Nuevo Testamento», que es formà al voltant de la gran personalitat científica i humana de Juan Mateos (Ceuta 1917 – Màlaga 2003). Va col·laborar en el comentari a l'Evangeli segons Joan de Mateos (*El Evangelio de Juan. Análisis lingüístico y comentario exegético*, Madrid: Cristiandad 1979, 1094 pp.) i en l'annotació de l'obra de Lluc en el Nou Testament amb notes i comentaris de Mateos. A partir dels criteris de traducció que Mateos havia anat desenvolupant amb el seu grup de col·laboradors a Roma entre els anys 1970 i 1979 (Fernando Camacho, Juan Barreto, Jesús Peláez, Ángel Urbán, Enrique Hurtado i el mateix Josep Rius-Camps), Rius-Camps va fer una traducció del Nou Testament al català de gran interès: *Nou Testament*. Traducció catalana de Josep Rius-Camps, Joan Vergés i Rosa Porter, amb la col·laboració de Josep Ruai, Madrid: Cristiandad 1978, 783 pp. Cal dir que va ser Juan Mateos —que també era un expert patròleg que es dedicà a l'estudi del Nou Testament— qui va fer que Rius entrés en contacte amb la lectura aprofundida de l'Esriptura.

És interessant presentar en forma sinòptica la versió de tres passatges neotestamentaris en les versions de Montserrat (1961) i de J. Rius-Camps, de manera que apareixen d'una manera clara els accents i l'aportació de sentit que la nova traducció comunica:

NT Montserrat	NT Rius-Camps
<p>Feliços els pobres en l'esperit, perquè d'ells és el Regne del cel.</p> <p>Feliços els humils, perquè posseiran la terra.</p> <p>Feliços els qui ploren, perquè seran consolats.</p> <p>Feliços els qui tenen fam i set de ser justos, perquè seran saciats.</p> <p>Feliços els compassius, perquè seran compadits.</p> <p>Feliços els nets de cor, perquè veuran Déu.</p> <p>Feliços els pacificadors, perquè seran anomenats fills de Déu.</p>	<p>Feliços els qui escullen de ser pobres, perquè aquests tenen Déu com a Rei.</p> <p>Feliços els qui sofreixen, perquè aquests rebran el consol.</p> <p>Feliços els desposseïts, perquè aquests heretaran la terra.</p> <p>Feliços els qui passen fam i set per aquesta justícia, perquè aquests seran sadollats.</p> <p>Feliços els qui presten ajuda, perquè aquests rebran ajuda.</p> <p>Feliços els nets de cor, perquè aquests veuran Déu.</p> <p>Feliços els qui treballen per la pau, perquè a aquests Déu els anomenarà fills seus.</p>
<p>Feliços els perseguits per causa de la justícia, perquè d'ells és el Regne del cel (Mateu 5,3-10).</p> <p>El llum del cos és l'ull. Si, doncs, el teu ull és bo, tot el teu cos estarà il·luminat; però, si el teu ull és dolent, tot el teu cos estarà a les fosques. Per tant, si la llum que hi ha en tu és fosc, la fosc matèixa, com serà de gran! (Mateu 6,22-23).</p> <p>Perquè no m'avergonyeixo de l'evangeli, que és el poder de Déu per a salvar tot aquell qui creu, el jueu primerament, i després el grec. Ja que en ell es revela la justícia de Déu, de fe en fe, tal com està escrit: <i>Qui és just per la fe viurà</i> (Romans 1,16-17).</p>	<p>Feliços els qui viuen perseguits per la seva fidelitat, perquè aquests tenen Déu com a Rei.</p> <p>L'esplendidesa dóna el valor a la persona. Si ets després, tota la teva persona val; en canvi, si ets gasiu, tota la teva persona és miserable. I si no vals res més que misèria, quina misèria tan gran!</p> <p>Perquè jo no m'acovardeixo d'anunciar la bona notícia, força de Déu per a salvar tot aquell qui creu, primer el jueu, però també el grec, perquè per mitjà d'ella s'està revelant l'amnistia que Déu concedeix, només i tan sols per la fe, com diu l'Escriptura: <i>«El qui és rehabilita per la fe, viurà»</i>.</p>

9. A partir dels treballs d'un seminari fet al Pontifici Institut Oriental de Roma dedicat al llenguatge profètic, Josep Rius-Camps va començar a llegir el llibre dels Fets dels Apòstols. En principi semblava que es tractava —tal com havia estat considerat tradicionalment— d'un llibre de caràcter històric que narrava el desplegament del missatge cristià des de Jerusalem fins a Roma, però de seguida s'adonà que la tesi tradicional no era conseqüent: Pau cons-

tantment no fa cas del que li diu l'Esperit. Les profecies diuen que Pau no ha de pujar a Jerusalem i ell, amb pertinàcia, les ignora. Què passa, aleshores, quan el missioner no fa cas de l'Esperit? Fruit d'aquesta primera aproximació van ser dos llibres molt significatius: *El camino de Pablo a la misión de los paganos. Comentario lingüístico y exegético a Hch 13-28*, Madrid: Cristiandad 1984, 315 pp. i *De Jerusalén a Antioquía. Génesis de la iglesia cristiana. Comentario lingüístico y exegético a Hch 1-12*, Còrdova: El Almendro 1989, 390 pp.

Aquests primers estudis —quan els vaig llegir vaig quedar literalment esbaït— sobre el llibre dels Fets presenten una manera nova de llegir el llibre, que convenç per la força dels arguments lingüístics i literaris, que són els prolegòmens, és clar, de la lectura teològica subsegüent.

Aquesta lectura amb un bisturí lingüístic tan afinat (els coneixements de la llengua grega del professor Rius-Camps són portentosos) és molt rica des d'una perspectiva catequètica —diguem-ne popular, si volem—: *L'èxode de l'home lliure. Catequesi de Reixac sobre l'Evangelí de Lluc*, Barcelona: Claret 198 pp. en la primera edició i 223 en la segona edició del 1993. Aquest llibre es va traduir al castellà molt ampliat (1991), a l'italià (1992) i al portuguès (1995). La primera part del llibre dels Fets en el comentari catequètic de Josep Rius-Camps porta el títol de *L'abdicació de Pere. Catequesi de Reixac sobre els Fets dels Apòstols* (Primera part: Ac 1-12), Barcelona: Claret 1993, 207 pp.

Mentrestant va començar a publicar el gran comentari científic al llibre dels Fets en quatre volums. Aquesta obra és el llibre més important d'exegesi bíblica en llengua catalana de tots els temps: *Comentari als Fets dels Apòstols. Vol. I. «Jerusalem»: configuració de l'església judeocreient (Ac 1,1-5,42)*, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya – Editorial Herder 1991, 312 pp.; *Comentari als Fets dels Apòstols. Vol. II. «Judea i Samaria»: gènesi de l'església cristiana a Antioquia (Ac 6,1-12,25)*, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya – Editorial Herder 1993, 400 pp.; *Comentari als Fets dels Apòstols. Vol. III. «Fins als confins de la terra»: primera i segona fases de la missió al paganisme (Ac 13,1-18,23)*, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya – Editorial Herder 1995, 336 pp.; *Comentari als Fets dels Apòstols. Vol. IV. D'Efes a Roma, amb marrada a Jerusalem: tercera i quarta fases de la missió al paganisme (Ac 18,24-28,31)*, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya 2000, 404 pp.

Mentre s'anaven publicant aquests volums, Rius-Camps, absolutament convençut del valor cabdal del Còdex Beza —que considera que és el text més proper a la gran obra teològica que va compondre Lluc— per a la transmissió del text del llibre dels Fets dels Apòstols va participar en el congrés de Lunel (França) sobre el dit còdex, durant el mes de juny del 1994. Allí, va conèixer una investigadora britànica que, a més de fer de traductora del francès a

l'anglès i viceversa, en la seva tesi doctoral sobre el llibre dels Fets a partir del Còdex Beza va arribar d'una manera independent a unes conclusions idèntiques a les que havia formulat Rius-Camps en el seu comentari. En Pep li ho va dir i ella va quedar sorpresa i alhora alleujada en saber que la llengua en què escrivia aquell professor de Barcelona era el català, que ella desconeixia. Això volia dir que Jenny Read-Heimerdinger no podia pas haver llegit el que el professor Rius-Camps havia escrit sobre els Fets. Josep Rius-Camps, home de seny i de rauxa, com a bon català, va fer una proposta insòlita a aquella senyora que acabava de conèixer: per què no fem un comentari a quatre mans i en anglès del llibre dels Fets? La resposta de la senyora Read va ser: «moltes gràcies», però que això no ho veia pas possible. L'endemà, abans d'agafar el tren de tornada cap a Barcelona, perquè el col·loqui ja s'havia acabat, en Pep esmorzava sol al restaurant de l'hotel i va sentir que li demanaven per seure a la seva taula a esmorzar. Era la Jenny. Volia reconstruir el pont que la nit anterior s'havia ensulsiat. Aquesta vegada va ser ella qui li va dir si mantenia la proposta de la nit anterior. La resposta va ser «sí».

La Dra. Read-Heimerdinger va aprendre català i va començar una formidable col·laboració intel·lectual amb el professor Rius-Camps. El resultat, fins en aquest moment, ha estat els quatre volums del gran comentari anglès al llibre dels Fets escrit a quatre mans: Rius-Camps & Read-Heimerdinger, *The Message of Acts in Codex Bezae. A Comparison with the Alexandrian Tradition*. Vol. I. *Acts 1.1-5.42: Jerusalem*, London – New York: T&T Clark International 2004, 377 pp; *The Message of Acts in Codex Bezae. A Comparison with the Alexandrian Tradition*. Vol. II. *Acts 6.1-12.25: From Judea and Samaria to the Church in Antioch*, London – New York: T&T Clark International 2006, 400 pp; *The Message of Acts in Codex Bezae. A Comparison with the Alexandrian Tradition*. Vol. III. *Acts 13.1-18.23: The Ends of the Earth. First and Second Phases of the Mission to the Gentiles*, London – New York: T&T Clark International 2007, 401 pp; *The Message of Acts in Codex Bezae. A Comparison with the Alexandrian Tradition*. Vol. IV. *Acts 18.24-28.31: Rome*, London – New York: T&T Clark International 2009, 418 pp. Aquests quatre volums anglesos acaben de ser traduïts el castellà i publicats en dos volums (que apleguen cadascun dos dels volums originals anglesos) per l'editorial Verbo Divino (2009-2010).

El darrer treball fruit de la col·laboració entre en Pep Rius-Camps i la Jenny Read-Heimerdinger és *Lluc. Demostració a Teòfil. Evangeli i Fets dels Apòstols segons el Còdex Beza*, Barcelona: Fragmenta Editorial 2009, 737 pp. És un volum preciós en què es recull en una edició esticomètrica en paral·lel amb la traducció catalana per primera vegada en la història la doble obra lucana enquadernada de nou. L'edició remarca les finíssimes estructures literàries que els autors han descobert a l'interior del text (estructurat en *seccions*, *seqüències* [i de vegades també *subseqüències*], *episodis* i *elements*) i en una àmplia introducció afinen el gènere literari de l'obra: una *epídeixis* o *demostració*, que té

com a objectiu mostrar una veritat teològica: Teòfil —tercer fill d'Annàs que va ser gran sacerdot entre els anys 37 i 41 dC— ha rebut informacions fidedignes sobre Jesús de Natzaret. L'obra de Lluc té el propòsit d'explicar que Jesús era realment el Messies que Israel esperava. Els esdeveniments en la doble obra lucana se situen dins la història d'Israel: allò que va ser narrat en la Torà i els profetes d'Israel ara no sols s'acompleix, sinó que es capgira: Israel deixa de ser un poble privilegiat i es converteix en un poble igual a la resta de les nacions. Hi ha un principi jueu bàsic: tota la història és continguda en la Torà. Els antics models es troben darrere dels esdeveniments del present i els donen coherència i sentit.

Amb la *Demostració a Teòfil* l'Evangelí segons Lluc i el llibre dels Fets dels Apòstols, llegits en la recensió del Còdex Beza, adquireixen una dimensió nova i fulgurant. L'obra ha obtingut el Premi Ciutat de Barcelona 2010 en la categoria de traducció catalana. El jurat ha valorat «la qualitat del llenguatge, la bella acordança amb el text original i la significativa aportació d'aquest llibre a la bibliografia catalana.» Ha estat la primera vegada que aquesta important distinció s'ha atorgat a una traducció del text de les Sagrades Escripures.

10. La darrera aportació científica de Josep Rius-Camps a la ciència bíblica ha estat la curiosa edició i estudi literari del text de l'Evangelí de Marc segons el Còdex Beza Cantabrigensis (D 05) (*El Evangelio de Marcos: etapas de su redacción. Redacción jerosolimitana, refundición a partir de Chipre, redacción final en Roma o Alejandría*, Estella: Verbo Divino 2008, 389 pp.). A partir de l'anàlisi minuciosa del manuscrit del Còdex Beza —atès que les lectures d'aquest manuscrit tan singular solen ser ignorades per l'edició moderna del text grec del Nou Testament de Nestle-Aland, que a la pràctica ha esdevingut el text de referència universal sobre el qual es fan totes les traduccions modernes, Rius-Camps argumenta —amb tota la raó— que el text grec que s'usa per a donar a conèixer la Paraula de Déu en el món modern és una hibridació basada en el Còdex Vaticà (B 03), corregit per les lectures dels papirs i altres manuscrits en determinats casos, però que mai no havia estat conegut per les esglésies antigues. El text que avui anomenem «occidental», va ser conservat en grec i llatí en el cenobi de Sant Ireneu de Lió, l'havien portat a les Gàl·lies uns missioners cristians procedents de l'Àsia Menor. El manuscrit és bilingüe grec i llatí, però presenta una singularitat extraordinària: el llatí, que era la llengua que parlava la gent a l'occident de l'Imperi Romà, va ser d'alguna manera adaptat per a ús dels lectors cristians de l'època (finals del segle II – fi del segle IV), mentre que el grec es va conservar en la seva forma originària, que ha de ser especialment fidel al text grec original del segle II.

El llibre esdevé apassionant: conté una edició en dues columnes del text grec del Còdex Beza estructurat a partir de seqüències literàries (98, molt

breus), identificades per mitjà d'una rigorosa anàlisi literària que té en compte *a*) la composició del lloc (determinació del lloc en l'encapçalament de la seqüència); *b*) la determinació temporal implícita o explícita; *c*) l'aparició en escena de nous personatges; i *d*) canvi de tema en la narració. Aquestes seqüències són agrupades en un conjunt en 24 períodes que componen estructures literàries diverses. El text grec es presenta en forma esticomètrica en paral·lel amb una traducció castellana molt cenyida a l'original, de gran interès per a una comprensió *ad litteram* del text grec. Aquest és editat amb l'aplicació d'una sèrie de convencions tipogràfiques (negreta: lliçó exclusiva de D; subratllat: lliçons que apareixen en D i en B, però amb diferències; cursiva: canvis d'ordre de les paraules) que fan que les característiques textuais saltin a la vista.

Una intuïció bàsica permet a Rius-Camps de formular la hipòtesi de treball del llibre: el text de l'Evangeli segons Marc actual és el resultat de tres redaccions successives, que es caracteritzen perquè la primera usa un pronom per a designar Jesús i no empra el seu nom propi; la segona sol desdoblir les seqüències de la primera i utilitza el nom de Jesús i la darrera redacció, amb força menys aportacions, consta de sis subseccions en què Jesús amplifica en un lloc apartat i en presència exclusiva dels seus deixebles un tema que ja havia exposat anteriorment. Rius-Camps considera que els fragments de l'Evangeli Secret de Marc (seqüències 60 i 61, després de Mc 10,34) i la perícopa de l'adúltera (Joan 7,53-8,11) pertanyien originàriament a Marc.

El treball de crítica textual i literària és impressionant: en apèndix presenta una edició en quatre columnes on edita i anota les variants entre el text grec de Beza (columna A), el text llatí d'aquest còdex (columna B), el text grec del Còdex Vaticà (columna C) i la versió llatina de la Vulgata (columna D).

Els elements teològics fonamentals de la primera redacció són analitzats en el dens capítol IX de l'obra en què estudia els moments densos del text evangèlic, des de l'experiència constituent de Jesús com a Messies d'Israel «en el desert», on es veurà confrontat amb tota mena d'interpretacions errònies sobre el sentit del seu messianisme. Jesús superarà totes les proves i això determinarà tota la seva vida. L'anàlisi teològica és molt rica i passa pel seguiment dels deixebles i els seguidors de Jesús. Són especialment interessants les escenes que parlen dels deixebles fracassats: personatges que s'acosten a Jesús amb el convenciment que els pot alliberar de la seva malaltia o de la invalidesa. No es tracta de danys físics sinó d'un recurs literari utilitzat ja pels profetes per a descriure situacions límit en el poble d'Israel, que Marc singularitza i aplica a persones físiques: leprós, cec, sord, mut, difunt, etc. Un paper destacat té el descabdellament dels papers que interpreten els adversaris en el gran drama de l'Evangeli: els lletrats són considerats cada vegada més responsables de la mort de Jesús; els fariseus són els qui guarden amb zel la Llei i la tradició dels ancians; els grans sacerdots i el partit saduceu, responsables del Temple, són

els instigadors de la mort de Jesús, el Messies del seu poble. Pilat, el governador romà, és qui dictamina la sentència de mort contra el Messies a instàncies de la multitud atiada pels grans sacerdots. Jesús és lliurat a la mort de creu, com un revolucionari contra el poder romà. Les pregoneres intuïcions en crítica literària i teològica i les grans descobertes en crítica textual d'aquest llibre de Josep Rius-Camps fan pensar que potser faran que l'autor s'animarà a redactar-ne un comentari complet. Tant de bo.

11. Darrere del *cursus vitae* i de l'obra que hem ressenyat en aquestes pàgines hi ha una passió: l'amor per la Paraula que ens salva, d'una Paraula encarnada en el Messies Jesús de Natzaret, vivent enmig de les comunitats que volen viure segons el seu Evangeli i donar glòria a Déu en el nostre món. En la traducció d'en Pep Rius-Camps, Ac 4,10-12 diu:

que sigui notori a tots vosaltres
i a tot el poble d'Israel
que ha estat per obra del nom de Jesús Messies,
el Natzoreu,
a qui vosaltres crucificàreu,
a qui Déu ressuscità d'entre el morts;
per obra d'aquest nom el teniu aquí
sa a la vostra presència.
(Aquesta és la pedra
menyspreada per vosaltres,
els constructors,
la que s'ha convertit en pedra angular.)
I no ha estat per obra de cap altre,
car no hi ha, sota el cel, cap altre nom
que hagi estat donat als homes
per obra del qual cal que nosaltres siguem salvats.

És per amor a aquest Nom que ha treballat tant, en Pep Rius-Camps, al servei de l'Església i de la cultura catalanes. Els qui hem tingut la sort de poder-lo escoltar i llegir, no podem fer altra cosa que donar gràcies a Déu pel do que ens ha fet, i dir a en Pep: moltes gràcies per tot el que ens has donat, que és molt.

12. Un treball dedicat a en Josep Rius-Camps havia de tenir necessàriament dotze punts: és un símbol bíblic de plenitud. Ell que ha estudiat a fons la llengua i els símbols de tantes i tantes pàgines dels llibres de la Sagrada Escripura i dels grans escriptors cristians antics ho sap millor que ningú; però el número dotze ha de quedar buit, perquè és la plenitud i això ja pertany a aquell jardí on Maria es va trobar el Senyor vivent. Aquí, a la «casa llogada», cal fer com Pau (Ac 28,30) —tal com en Pep ens ha ensenyat—:

acollia tots
els qui l'anaven a trobar
i discutia tant amb els jueus com amb els grecs
proclamant el Regne de Déu
i ensenyant el que es refereix al Senyor Jesús,
amb valentia,
sense cap mena d'obstacle (Ac 28,30b-31).

Joan FERRER I COSTA
Degà de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona
Guttenberg, 15
08397 PINEDA DE MAR (Barcelona)
E-mail: joan.ferrer@udg.edu